

DOI 10.26886/2311-4517.4(84)2022.5

УДК 347.771.78

СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ОХОРОНУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

аспірант, Кульчицький Віктор

<https://orcid.org/0000-0002-6345-4953>

e-mail: kulchitskiyvity@gmail.com

Національний університет біоресурсів і природокористування,
Україна, Київ

Статтю присвячено дослідженню становлення й розвитку законодавства України про охорону інтелектуальної власності у період Незалежності України. Автор звертає увагу на основні прогалини і проблеми у ньому. Аналізуються провідні закони у цій сфері, а також усі внесені зміни до них. Стаття написана у хронологічному порядку змін законодавства України, з дати прийняття перших норм законодавства щодо охорони прав інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, авторське право, нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності, інтегральні мікросхеми, комерційна таємниця, ноу-хау.

Виктор Кульчицкий, аспирант юридического факультета, Становление и современное состояние законодательства Украины про охрану интеллектуальной собственности/ Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Киев

Статья посвящена исследованию становления и развития законодательства Украины об охране интеллектуальной собственности в период Независимости Украины. Автор обращает внимание на основные упущения и проблемы в нем.

Анализируются ведущие законы в этой сфере, а также все внесенные изменения в них. Статья написана в хронологическом порядке изменений законодательства Украины с даты принятия первых норм законодательства о правах интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: *интеллектуальная собственность, авторское право, нетрадиционные объекты интеллектуальной собственности, интегральные микросхемы, коммерческая тайна, ноу-хау.*

Viktor Kulchytskyi, graduate student of Law faculty, Formation and current state of the legislation of Ukraine on the protection of intellectual property/ National University of Life and Environmental sciences of Ukraine, Kyiv

The article is dedicated to the development of Ukrainian intellectual property protection legislation in the period of Ukrainian Independence. The author draws attention to the main gaps and problems in it. The leading laws in this area, as well as all the changes made to them, are analyzed. The article is written in chronological order of changes in the legislation of Ukraine since the date of adoption of the first norms of legislation on intellectual property rights.

Keywords: *intellectual property, copyright, non-traditional intellectual property objects, integral microschemes, commercial security, know-how.*

Вступ. *Інтелектуальна власність (далі – ІВ) сьогодні є одним із найдинамічніших у частині розвитку правових інститутів. Фактично, її об'єкти виступають одним із рушіїв науково-технічного та соціально-економічного розвитку людства, тому питання їхньої правової охорони, скоріше за все, ніколи не втратить своєї актуальності. З часу*

здобуття Незалежності Україною законодавство про охорону ІВ зазнає певних змін, але в цілому залишається дещо відсталим від потреб сьогодення та "розробленим" і несистематизованим. Більш того, підписання Україною Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. (далі – Угода про асоціацію[1]) поставило перед Українською державою низку завдань щодо реформування правової системи, у тім числі, і в частині охорони ІВ.

У зв'язку з цим, постає потреба простежити особливості розвитку й становлення законодавства про ІВ в Україні, а також оцінити сучасний стан його розвитку. Тим паче, вітчизняна доктрина поки що не має великої кількості наукових праць на тему, проте не можна не відзначити дисертаційне дослідження Г. Довгань на тему "Становлення та розвиток законодавства України про інтелектуальну власність (історико-правовий аспект)" 2008 р., у якому розкриваються ключові риси формування системи законодавства про ІВ на різних етапах зародження, становлення і розвитку. Також окремі періоди розвитку та становлення законодавства про охорону ІВ розкриваються у деяких наукових статтях, а поверхневі огляди цього питання в українському і світовому контексті наявні у підручниках і посібниках з ІВ.

Постановка завдання. Зважаючи на актуальність обраної теми, автором поставлене завдання проаналізувати особливості розвитку законодавства про охорону ІВ в Україні, починаючи з часів Незалежності, а також встановити сучасні проблеми системи законодавства про охорону ІВ та визначити подальші можливі напрями його удосконалення.

Результати дослідження. У літературі слушно зазначають, що зародки прав на об'єкти ІВ з'явилися на теренах України задовго до появи сформованих форм державності. Люди, володіючи інтелектуальними та творчими здібностями, створювали нові винаходи, твори, і паралельно цьому виникали права на них, нехай ще й без належного законодавчого закріплення. Погодимось із Г. Довгань, яка у зародженні прав ІВ в Україні виділяє два великі періоди: до і після винайдення книгодрукування[2].

У першому періоді літературні твори вважалися суспільною власністю, будь-хто міг їх переписувати, не потребуючи згоди автора. Це дослідниця пояснює тим, що тогочасна література була переважно релігійного змісту, а тому вважалася власністю усіх віруючих. З цим пов'язана і відсутність передумов для формування поняття авторських прав. Адже зазвичай авторами були ченці, які не домагалися визнання за собою права авторства. Після винайдення книгодрукування правовою формою охорони прав видавців були привілеї, які однак, не гарантували виключність прав. Недоліком системи привілеїв було те, що поза нею залишалися автори, оскільки привілеї захищали лише права друкарів. З огляду на твердження науковців про існування у Львові друкарні ще у XV ст., Г. Довгань припустила, що вже у той час почалося формування засад авторського права[2].

Починаючи з XVIII ст., зазначає О. Світличний, інноваційні закони у цій сфері, ухвалені у країнах Європи, вплинули й на законодавство Російської імперії та Австро-Угорщини, у складі яких перебували українські землі. В 1830 р. був прийнятий ще один закон – "Положение о правах сочинителей", у якому визначено поняття "контрафактності" та передбачалася відповідальність за неї, а у 1845 р. був прийнятий закон щодо авторських прав композиторів, в 1846

році – прав художників і архітекторів[3]. Радянська епоха розвитку законодавства про охорону ІВ дослідниками класифікується таким чином:

- 1) 1917-1924 рр. (занепад розвитку);
- 2) 1924-1928 рр. (прийняття основоположних для авторського і патентного права радянських нормативно-правових актів);
- 3) 1928-1961 рр. (ухвалення першого українського закону "Про авторське право", оновлення інших підгалузей законодавства про ІВ);
- 4) 1961-1973 рр. (прийняття "Основ цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік" та включення інституту ІВ до складу цивільного законодавства);
- 5) 1973-1991 рр. (участь у системі міжнародної охорони ІВ);
- 6) 1991 – донині (період Незалежності) [4].

Аналізуючи період Незалежності України, наперед відзначимо, що від початку до сьогодні Українська держава так і не виробила систематизованого акта, який би охоплював усі провідні аспекти охорони ІВ в Україні. Законодавство у цій сфері не має систематизованого чи кодифікованого характеру. Так, загальні засади встановлені у Книзі Четвертій Цивільного кодексу України від 16.01.2003 р. [5]., а окремі інститути ІВ регулюються окремими нормативно-правовими актами, такими як: Закон України "Про авторське право і суміжні права" від 23.12.1993 р. [6]. Сам по собі Закон датується 1993 р., але як стверджують знані практики у сфері ІВ, наприклад, І. Томаров, він був написаний на основі модельного закону ЮНЕСКО для Тунісу [7] – тобто в основі нормотворення у галузі ІВ в Україні лежить відтворення за чимось, а не свідома самостійна праця з огляду на власні правничі реалії та цілі ухвалення законів.

Починаючи з 1993 р., цей Закон зазнавав кількох редакцій, які ми можемо виділити й схарактеризувати так:

1) 16.07.1999 р. – закріплення у тексті Закону поняття "похідний твір" [8];

2) 22.05.2003 р. – закріплення у тексті поняття "державна система правової охорони ІВ", деталізація права відтворення творів, закріплених на фонограмах, відеограмах та їхніх примірниках, а також початку строку дії правової охорони після смерті автора [9];

3) поправки до Закону від 20.11.2003 р., 13.01.2011 р., 13.04.2012 р., 16.10.2012 р., 25.12.2015 р. стосувалися точкових змін у зв'язку з ухваленням законів в інших галузях та узгодження понятійних апаратів, що по суті не надто впливало на розвиток регулювання охорони ІВ;

4) зміни від 05.10.2016 р. стали першими справді фундаментальними, особливо на тлі попередніх, – відтоді текст Закону оперує поняттями "попурі", "карикатура", "пародія" та визнає їх об'єктами правової охорони [10];

5) зміни від 23.03.2017 р. закріпили у тексті Закону такі поняття, як "веб-сайт", "веб-сторінка", "гіперпосилання", "електронна (цифрова) інформація", "камкординг", "кардшейрінг" – це пов'язане з необхідністю боротьби з порушеннями авторського права у мережі Інтернет [11];

6) зміни від 15.05.2018 р., унаслідок прийняття яких конкретизувалися положення про відтворення певних об'єктів авторського права у публічній і приватній площині [12].

Після такого навіть оглядового аналізу можемо зробити висновок, що по суті Закон України "Про авторське право і суміжні права" змінювався доволі епізодично й несистемно. Справді передові зміни були ухвалені лише у період після підписання Україною Угоди

про асоціацію. Це дозволяє зробити висновок, що з часів ухвалення Закону аж до часу, починаючи з 2014 року, авторське право як інститут не діставало належної уваги з боку законодавця у частині регулювання, відтак і саме законодавство розвивалося дуже нестабільно й несистемно.

До інших законів, які складають систему законодавства про охорону ІВ, відносять також Закон України "Про охорону прав на промислові зразки" від 15.12.1993 р. [13] (ухвалений також на етапі становлення новітньої Української державності), Закон України "Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем" від 05.11.1997 р. [14], Закон України "Про охорону прав на сорти рослин" від 21.04.1993 р. [15] (інтегральні мікросхеми, сорти рослин належать до так званих нетрадиційних об'єктів права ІВ). Однак такі нетрадиційні об'єкти, як комерційна таємниця та ноу-хау досі не мають окремих нормативно-правових актів, які би регулювали засади їхньої правової охорони (лише комерційна таємниця охороняється ст. 507 ЦК України).

Розглянемо до прикладу останній згаданий Закон – він також був ухвалений на зорі вітчизняної державності і зазнавав певних редакцій. Після редакції 2002 р. текст зазнавав таких редагувань:

1) зміни від 02.11.2006 р. – були закріплені такі поняття, як "підтримувач сорту", "посадковий сорт", визначене коло суб'єктів права ІВ на сорти рослин тощо [16];

2) зміни від 07.10.2010 р. не торкнулися засад правової охорони сортів рослин, а були пов'язані з узгодженням термінології з іншими законами України[17];

3) зміни від 16.10.2012 р. визначили повноваження центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі, а також повноваження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує

формування державної політики у сфері охорони прав на сорти рослин[18];

4) зміни від 08.12.2015 р. стали першими, які були спрямовані на приведення норм Закону у відповідність до європейських стандартів: закріплені поняття "батьківські компоненти", "ботанічний таксон", "власник майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту"; визначені повноваження Кабінету Міністрів України у сфері охорони прав на сорти, удосконалене регулювання прав автора сорту, роботодавця тощо [19];

5) зміни від 06.09.2018 р. були пов'язані з удосконаленням митного режиму провезення сортів, призначених для проведення експертизи, через державний кордон і митницю [20].

Як бачимо, цей Закон був редагований дещо якісніше за Закон України "Про авторське право" від 23.12.1993 р., який був проаналізований вище.

Висновки. Наведені вище тези дозволяють стверджувати, що законодавство у сфері ІВ не вдосконалювалося надто продуктивно, особливо з огляду на місце об'єктів ІВ у соціально-економічному розвитку. Так, Закон України "Про охорону прав на сорти рослин" від 21.04.1993 р. на тлі інших мав доволі якісні й суттєві редакції, але в той же час, прогалини у розвитку законодавства про охорону об'єктів ІВ ще й досі лишаються – вони полягають у недосконалості норм чинних відповідних законів та відсталості їх від викликів часу, а також відсутності спеціалізованих нормативно-правових актів, які б встановлювали засади охорони деяких так званих нетрадиційних об'єктів ІВ. Саме ці завдання й мають бути на порядку денному у частині розвитку означеної галузі законодавства.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. – Редакція від 30.11.2015 // Офіційний вісник України. 2014. № 75. Том 1. с. 83.; 2125.
2. Довгань Г. В. (2008) *Становлення та розвиток законодавства України про інтелектуальну власність (історико-правовий аспект)*: дис.к.ю.н.; спец.:/ Г. В. Довгань. Л., (2008) – *Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень*, 222.
3. Світличний О. П. (2016) *Право інтелектуальної власності*. Київ, НУБіП України, 355с.
4. Головкова О.М. (2008) *Генезис правової охорони інтелектуальної власності* // Форум права № 1, 92-98.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. – Редакція від 02.08.2018 // Офіційний вісник України. 2003. № 11. 7; 461.
6. Закон України "Про авторське право і суміжні права" від 23.12.1993. – Редакція від 22.07.2018 р. // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 13. 64.
7. Томаров І. *Шлях юриста починається з того моменту, коли він бере на себе відповідальність за свої дії* інтерв'ю для AlumniLawKNU. URL: <https://alumni.law.knu.ua/interviu/183-ilarion-tomarov-shliakh-iurysta-pochynaietsia-z-toho-momentu-koly-vin-bere-na-sebe-vidpovidalnist-za-svoi-dii>
8. Закон України "Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з прийняттям Закону України "Про кінематографію" від 16.07.1999 // Офіційний вісник України. 1999. № 32. с. 44;1656.
9. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правової охорони інтелектуальної власності" від 22.05.2003 // Офіційний вісник України. 2003. № 25. с. 63.;1173.

10. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про авторське право і суміжні права" щодо використання об'єктів авторського права в пародіях, попури та карикатурах" від 05.10.2016 // Офіційний вісник України. 2016. № 86. с. 16;2812.
11. Закон України "Про державну підтримку кінематографії в Україні" від 23.03.2017 // Офіційний вісник України. 2017. № 36. с. 19.;1121.
12. Закон України "Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав" від 15.05.2018 // Офіційний вісник України. 2018. № 59.с. 11.; 2030.
13. Закон України "Про охорону прав на промислові зразки" від 15.12.1993.–Редакція від 05.12.2012 // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 7. с. 34.
14. Закон України "Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем" від 05.11.1997. – Редакція від 05.12.2012// Відомості Верховної Ради України. 1998 р. № 8.с. 28.
15. Закон України "Про охорону прав на сорти рослин" від 21.04.1993. – Редакція від 04.10.2018 // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 21. с. 218.
16. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про охорону прав на сорти рослин" від 02.11.2006 // Офіційний вісник України. 2006. № 47. с. 11.;с. 3112.
17. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення їх у відповідність із Конституцією України" від 07.10.2010. – Втрата чинності від 02.03.2014 // Офіційний вісник України. 2010. № 79. с. 28;с. 2793.
18. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Міністерства аграрної політики та продовольства України, Міністерства соціальної політики України, інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких

спрямовується та координується через відповідних міністрів" від 16.10.2012. – Редакція від 20.09.2018// Відомості Верховної Ради. 2014. № 6-7 с.80.

19. Закон України "Про внесення змін до деяких законів України щодо приведення законодавства України у сфері насінництва та розсадництва у відповідність з європейськими та міжнародними нормами і стандартами" від 08.12.2015 // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 4 с.39.
20. Закон України "Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законів України щодо запровадження механізму "єдиного вікна" та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України" від 06.09.2018 // Офіційний вісник України. 2018. № 78.

References:

1. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i y ikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony vid 27.06.2014. – Redaktsiia vid 30.11.2015 // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 2014. № 75. Tom 1. s. 83.; s. 2125.
2. Dovhan H. V. Stanovlennia ta rozvytok zakonodavstva Ukrainy pro intelektualnu vlasnist (istoryko-pravovyi aspekt): dys... k.i.u.n.; spets.: 12.00.01 – teoriia ta istoriia derzhavy i prava; istoriia politychnykh i pravovykh vchen / H. V. Dovhan. L., 2008. 222 s.
3. Svitlychnyi O. P. Pravo intelektualnoi vlasnosti: Pidruchnyk. – Vyd. 2, zmin. i dop. / O. P. Svitlychnyi. K.: NUBiPUkrainy, 2016. 355 s.
4. Holovkova O. M. Henezys pravovoio khorony intelektualnoi vlasnosti // Forum prava. 2008. № 1. S.92-98.

5. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003. – Redaktsiia vid 02.08.2018 // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 2003. № 11. s. 7. s. 461.
6. Zakon Ukrainy "Pro avtorske pravo i sumizhni prava" vid 23.12.1993. – Redaktsiia vid 22.07.2018 r. // Vidomosti Verkhovnoi . 1994. № 13. s. 64.
7. Tomarov I. Shliakhy iurysta pochynaietsia z toho momentu, koly vin bere na sebe vidpovidalnist za svoi dii / I. Tomarov, interviu dlia Alumni Law KNU. URL: <https://alumni.law.knu.ua/interviu/183-ilarion-tomarov-shliakh-iurysta-pochynaietsia-z-toho-momentu-koly-vin-bere-na-sebe-vidpovidalnist-za-svoi-dii>
8. Zakon Ukrainy "Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy u zviazku z pryiniattiam Zakonu Ukrainy "Pro kinematohrafiu" vid 16.07.1999 // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 1999. № 32. s. 44; s. 1656.
9. Zakon Ukrainy "Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo pravovoi okhorony intelektualnoi vlasnosti" vid 22.05.2003 // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 2003. № 25. s. 63.; 1173.
10. Zakon Ukrainy "Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy "Pro avtorske pravo i sumizhni prava" shchodovykorystannia obektiv avtorskoho prava v parodiiakh, popuri ta karykaturakh" vid 05.10.2016 // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 2016. № 86. s. 16; s. 2812.
11. Zakon Ukrainy "Pro derzhavnu pidtrymku kinematohrafii v Ukraini" vid 23.03.2017 // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 2017. № 36. s. 19.; s. 1121.
12. Zakon Ukrainy "Pro efektyvne upravlinnia mainovymy pravamy pravovlasnykiv u sferi avtorskoho prava i (abo) sumizhnykhprav" vid 15.05.2018 // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 2018. № 59. s. 11.; s. 2030.
13. Zakon Ukrainy "Pro okhoronu prav na promyslovi zrazky" vid 15.12.1993. – Redaktsiia vid 05.12.2012 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1994. № 7. s. 34.

14. Закон України "Про окhorону прав на топографію інтегральних мікросхем" від 05.11.1997. – Редакція від 05.12.2012 // Відомості Верховної Ради України. 1998 р. № 8. с. 28.
15. Закон України "Про окhorону прав на сорти рослин" від 21.04.1993. – Редакція від 04.10.2018 // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 21. с. 218.
16. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про окhorону прав на сорти рослин" від 02.11.2006 // Офіційний вісник України. 2006. № 47. с. 11.; с. 3112.
17. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення їх у відповідність із Конституцією України" від 07.10.2010. – Втрата чинності від 02.03.2014 // Офіційний вісник України. 2010. № 79. с. 28; с. 2793.
18. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Міністерства аграрної політики та продовольства України, Міністерства соціальної політики України, інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується через відповідних міністрів" від 16.10.2012. – Редакція від 20.09.2018 // Відомості Верховної Ради. 2014. № 6-7 с.80.
19. Закон України "Про внесення змін до деяких законів України щодо приведення законодавства України у сфері насінництва та розсадництва у відповідність з європейськими та міжнародними нормами і стандартами" від 08.12.2015 // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 4 с. 39.
20. Закон України "Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законів України щодо запровадження механізму "єдиного вікна" та оптимізації здійснення контрольних

protsedur pry peremishchenni tovariv cherez mytnyi kordon Ukrainy"
vid 06.09.2018 // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. 2018. № 78.